

Л. Ю. Кучер, аспірантка,
Харківський національний
аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

РОЗВИТОК МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА В АГРОХОЛДИНГАХ УКРАЇНИ

Розглянуто основні тенденції розвитку молочного скотарства у найбільших агрохолдингах України. Здійснено оцінку сучасного стану молочного скотарства та визначено перспективи його розвитку в агрохолдингах.

Ключові слова: молочне скотарство, агрохолдинг, поголів'я корів, продуктивність.

Рассматриваются основные тенденции развития молочного скотоводства в крупных агрохолдингах Украины. Осуществлено оценку современного состояния молочного скотоводства и определены перспективы его развития в агрохолдингах.

Ключевые слова: молочное скотоводство, агрохолдинг, поголовье коров, производительность.

The basic tendencies of development of dairy cattle breeding in large agroholdings of Ukraine are considered. It is carried out an estimation of a current state of dairy cattle breeding and prospects of its development in agroholdings are defined.

Keywords: dairy cattle breeding, agroholding, livestock of cows, productivity.

Постановка проблеми. Найпомітнішою та чи не найсуперечливішою сучасною тенденцією у функціонуванні аграрного сектора економіки, в тому числі й молочного скотарства, є активний розвиток нових форм агропромислових структур, провідне місце серед яких займають агрохолдинги. Тому виключно важливого значення в успішному вирішенні проблеми підвищення прибутковості виробництва молока та забезпечення населення країни високо-якісним молоком і молочними продуктами має оцінка сучасного стану та визначення перспектив розвитку молочного скотарства в агрохолдингах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині в Україні проблема формування й функціонування агрохолдингів залишається малодослідженою. Основні причини виникнення агрохолдингів, шляхи створення та їх види, визначення місця в системі аграрного землекористування висвітлені в науковій праці С. І. Дем'яненка [4]. Закономірності виникнення агрохолдингів в Україні та перспективи їх подальшого розвитку досліджено в роботі О. О. Єранкіна [5]. Галузеві напрями діяльності агрохолдингів України дослідив О. В. Садовник [6]. У монографії В. Г. Андрійчука здійснено ідентифікацію нових видів агропромислових формувань, розкрито особливості їх виникнення й функціонування [2]. Окремі аспекти фор-

мування й функціонування агрохолдингів знайшли відображення в роботі колективу авторів на чолі з М. В. При сяжнюком, М. В. Зубцем, П. Т. Саблуком, В. Я. Месель-Веселяком, М. М. Федоровим [1, с. 31—42]. А. О. Гуторов агрохолдинги роз-глядає як ефективну форму концентрації сільськогосподарського виробництва [3].

У наукових колах, як і в суспільстві в цілому, сформувалося неоднозначне ставлення до агрохолдингів: поряд із цілою низкою переваг агрохолдингів над іншими формами господарювання, на їх адресу часто висловлюється гостра критика, пов'язана, як правило, з тим, що агрохолдинги несуть загрозу виникнення монополізму, виробляють лише високоліквідну рослинницьку продукцію та ліквідують галузь тваринництва. Проте, як справедливо зазначає у своїй статті В. Й. Шиян, присвяченій дослідженню агрохолдингів у контексті забезпечення сталого розвитку сільського господарства, часто висновки про переваги й недоліки агрохолдингів не підкріплюються аналізом конкретних даних [7]. З огляду на викладене виникає необхідність з'ясувати, в якій мірі виникнення й розвиток агрохолдингів може сприяти вирішенню тих проблем, які накопичилися за час реформування в галузі молочного скотарства, оскільки в публікаціях дане питання не достатньо висвітлено.

Формулювання цілей статті. Мета публікації полягає в дослідженні стану та визначенні стратегічних пріоритетів розвитку молочного скотарства в агрохолдингах.

Виклад основного матеріалу. Результати проведеного дослідження свідчать про те, що переважна більшість агрохолдингів мають винятково рослинницький напрям діяльності, але при цьому слід зазначити, що вже сьогодні сформовані окремі агрохолдинги, які спеціалізуються на виробництві продукції тваринництва, зокрема, молока, або ж проявляють зацікавленість у розвитку молочного скотарства в перспективі. На основі офіційних даних провідних агрохолдингів України (оскільки офіційна статистика, яка б відображала результати господарювання агрохолдингів в Україні поки-що відсутня) нами сформовано рейтинг найбільших за чисельністю поголів'я корів агрохолдингів (табл. 1). Як свідчать наведені дані, найбільшою мірою структурні підрозділи агрохолдингів, що спеціалізуються на виробництві молока, розташовані в Чернігівській, Полтавській, Київській та Донецькій областях. Серед досліджуваних агрохолдингів найбільш територіально розгалуженими, тобто такими, що мають найбільше підрозділів, розміщених у різних областях України, помітно виділяються ПАТ «ММК ім. Ілліча», ТОВ «Українська молочна компанія» та ЗАТ «Агро-Регіон», що працюють у чотирьох областях. Водночас деякі агрохолдинги, як наприклад, ЗАТ «Агротон» і ТОВ «Агрікор Холдинг», працюють лише в одній області.

1. Порівняльний аналіз рівня розвитку молочного скотарства в найбільших за чисельністю поголів'я корів агрохолдингах України, 2010 р.

Назва підприємства	Регіон, де розташовані структурні підрозділи агрохолдингу	Площа с.-г. угідь, тис. га	Поголів'я ВРХ, голів	у т.ч. поголів'я корів, голів	Продуктивність 1 корови, кг	у % до середнього по с.-г. підприємствах України	Виробництво молока на 100 га с.-г. угідь, ц	у % до середнього по с.-г. підприємствах України	Щільність поголів'я корів на 100 га с.-г. угідь, га	у % до середнього по с.-г. підприємствах України
ПАТ «ММК ім. Ілліча»	Донецька, Запорізька, Черкаська, АР Крим	233	40 577	14 252	4371	109,3	267,4	у 2,5 р.	6,1	у 2,3 р.
ТОВ «Астарта-Київ»	Полтавська, Вінницька, Хмельницька	210	24 000	10400	5000	125,0	247,6	у 2,3 р.	5,0	185,2
ДП «Агрофірма «Шахтар»	Донецька, Харківська	62	18 000	5000	4500	112,5	362,9	у 3,4 р.	8,1	у 3,0 р.
ЗАТ «Агротон»	Луганська	140	10 160	4500	4500	112,5	144,6	136,1	3,2	118,5
«Сварог Вест Груп»	Чернівецька, Хмельницька	75	13 000	4000	3050	76,3	162,7	153,0	5,3	196,3
ТОВ «Українська молочна компанія»	Київська, Чернігівська, Житомирська, Тернопільська	14	6653	3512	9002	у 2,3 р.	2258,2	у 21 р.	25,1	у 9,3 р.
Індустріальна молочна компанія	Чернігівська, Полтавська	38	5602	3155	5123	128,1	425,3	у 4,0 р.	8,3	у 3,1 р.
ЗАТ «Агро-Регіон»	Житомирська, Хмельницька, Київська, Чернігівська	58	8000	2500	7000	175,0	301,7	у 2,8 р.	4,3	159,3
ТОВ «Агрі-кор Холдинг»	Чернігівська	30	3236	1151	5000	125,0	191,8	180,5	3,8	140,7
У середньому по сільгосп-підприємствах України		20864	1577,5*	554,5*	4000	100,0	106,3	100,0	2,7	100,0

Примітка. * — тис. голів

Джерело: складено й розраховано на основі публічної звітності (інформації), розміщеної на офіційних веб-сайтах досліджуваних агрохолдингів та даних Держкомстату.

Про масштаби діяльності агрохолдингів у цілому свідчить, у першу чергу, такий показник як загальна площа сільськогосподарських угідь, взятих в оренду, або так званий «земельний банк». За вказаним показником лідирують ПАТ «ММК ім. Ілліча» (233 тис. га), ТОВ «Астарта-Київ» (210 тис. га) і ЗАТ «Агротон» (140 тис. га), в інших агрохолдингах «земельний банк» знаходився в межах 14—75 тис. га. Про масштаби розвитку скотарства в агрохолдингах у цілому й молочного скотарства зокрема, на наш погляд, свідчить чисельність поголів'я ВРХ, у тому числі корів.

Серед агрохолдингів, що приділяють велику увагу розвитку молочного скотарства є той, що сформувався на базі ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча», який, за нашими розрахунками, належить до лідерів серед вітчизняних агрохолдингів за чисельністю поголів'я корів. Як свідчать наведені дані, у 2010 р. у ПАТ «ММК ім. Ілліча» утримувалося 14,2 тис. голів, а загальне поголів'я ВРХ становило 40,6 тис. голів. За чисельністю поголів'я корів до ПАТ «ММК ім. Ілліча» наближається ТОВ «Астарта-Київ», де утримувалося 10,4 тис. корів, проте чисельність поголів'я ВРХ становила лише 59,3 % від аналогічного показника по ПАТ «ММК ім. Ілліча». З огляду на питому вагу корів у структурі загального поголів'я ВРХ можна зробити попередній висновок про те, що ТОВ «Астарта-Київ» є більш спеціалізованим на виробництві молока, ніж ПАТ «ММК ім. Ілліча».

Найменшим за чисельністю корів серед досліджуваних агрохолдингів виявився ТОВ «Агрікор Холдинг», у якому налічувалося у 2010 р. 1151 корова, що в принципі відповідає великотоварному сільськогосподарському підприємству, спеціалізованому на виробництві молока. В інших досліджуваних агрохолдингах поголів'я корів коливалося в межах 2,5—5 тис. голів, а загальне поголів'я ВРХ знаходилося в діапазоні 5,6—13 тис. голів.

Результати порівняльного аналізу свідчать про те, що порівняно із сільгосппідприємствами України досліджувані агрохолдинги досягли кращого рівня розвитку молочного скотарства, оскільки мають відносно вищу продуктивність корів, щільність поголів'я та обсяги виробництва молока в розрахунку на 100 га с.-г. угідь. Між іншим, п'ять із дев'яти досліджуваних агрохолдингів досягли продуктивності корів на рівні 5 тис. кг і більше, що вказує на досить високий рівень інтенсивності виробництва молока.

На основі проведених досліджень було з'ясовано, що в найближчій перспективі чимало агрохолдингів планують займатися молочним скотарством, причому причини входження їх у цей вид агробізнесу є різними: одні вбачають у ньому стратегічну зону

господарування, де можна буде отримати достойні прибутки, інші — диверсифікують свою діяльність, а деякі в такий спосіб інтегруються із суміжними галузями з тим, щоб забезпечити замкнутий цикл виробництва. Так, наприклад, агрохолдинг «Мрія», «земельний банк» якого — 229 тис. га, в перспективі планує розвинути тваринництво до 50 тис. голів ВРХ у чотирьох областях України: Тернопільській, Хмельницькій, Чернівецькій та Івано-Франківській. Реалізація вказаного проекту дозволить вже до 2018 р. створити більш як 10 тис. робочих місць. Нині «Мрія» розпочала роботу з іноземними фахівцями та розробляє детальний план реалізації цього проекту, згідно з яким до кінця 2011 р. чисельність поголів'я ВРХ має становити близько 3 тис., а до 2014 р. — 10 тис. голів. Компанія планує розвиватися у двох напрямках: 1) відновлення роботи господарств, які раніше працювали в сфері тваринництва шляхом реконструкції приміщень, встановлення сучасного обладнання та наросування поголів'я. Велика увага приділятиметься розвитку української селекційної справи з виведення корів різних генотипів. Вже до кінця 2011 р. буде відновлено 4 таких господарства, а поголів'я перевищить 2 тис. голів; 2) будівництво ферм «з нуля», кожна із яких налічуватиме близько 500 голів. Кошти інвестуватимуться як безпосередньо в будівельні роботи, так і в сучасне обладнання та безприв'язні системи утримання корів. Компанія розвиватиме молочне скотарство за світовими стандартами. Це передбачає впровадження сучасних технологій утримання худоби, збалансовану годівлю та сучасні методи заготівлі й зберігання кормів.

Отже, основними конкурентними перевагами агрохолдингів над молочнотоварними підприємствами інших організаційно-правових форм є такі: 1) агрохолдинги вирізняються інноваційними рішеннями щодо технології виробництва молока, що дозволяє практично на автоматизованому програмному рівні здійснювати управління молочним стадом і в кінцевому рахунку сприяє зменшенню затрат праці та кормів у розрахунку на 1 ц молока; 2) за рахунок достатньої кількості власних фінансових ресурсів та вільного доступу до ринку капіталу агрохолдинги використовують високопродуктивні породи корів і впроваджують новітню техніку та технології, що сприяє підвищенню продуктивності праці; 3) завдяки повному забезпеченню власною потужною кормовою базою (від вирощування кормових культур на орендованих землях до комбікормових заводів) агрохолдинги здійснюють годівлю корів збалансованими кормами значно нижчої вартості, ніж покупні корми, що сприяє зниженню виробничої собівартості 1 ц молока як

за рахунок високої продуктивності корів, так і завдяки відносно нижчій собівартості кормів; 4) використання породистих корів, які, крім високої продуктивності та якості молока, забезпечують одержання породних бичків і телиць, дає змогу не лише формувати власне стадо, а й створює додаткові можливості для отримання прибутку від реалізації молодняка іншим підприємствам; 5) наявність власних потужностей для переробки молока дозволяє агрохолдингам створювати замкнутий цикл виробництва, що помітно здешевлює кінцеву продукцію та дає змогу забезпечувати високу її якість за рахунок контролю на всіх стадіях виробничого процесу; 6) значні масштаби виробництва дозволяють агрохолдингам практично без жодних зусиль виходити без посередників на будь-які ринки молока й молочних продуктів, в тому числі й на зовнішні, що зменшує ризики та підвищує прибутковість діяльності; 7) майже стовідсоткова механізація та автоматизація виробничих процесів у молочному скотарстві дозволяє чітко налагодити систему контролю за кількістю та якістю одержаного молока та сприяє полегшенню фізичної праці робітників молочнотоварних ферм. Окремо слід відмітити те, що значною мірою успіх розвитку агрохолдингів пов'язаний із «політичним чинником», адже ні для кого не секрет, що засновниками й основними власниками значної кількості агрохолдингів є діючі та колишні представники достатньо відомих політичних партій, а також різних гілок влади.

Таким чином, можна стверджувати, що ті агрохолдинги, які вже успішно розвивають і планують розвивати молочне скотарство, будуть сприяти утвердженню інноваційно-інвестиційної моделі в аграрному секторі економіки. При цьому головним завданням держави має бути розробка інституційних засад урегулювання діяльності агрохолдингів.

Результати аналізу розвитку молочного скотарства в динаміці в окремих агрохолдингах дозволяють говорити про різновекторний їх характер. Так, якщо в агрохолдингу ПАТ «ММК ім. Ілліча» протягом 2008—2010 рр. спостерігалася тенденція до зменшення обсягів виробництва молока за рахунок скорочення поголів'я корів, хоча продуктивність при цьому мала тенденцію до підвищення, то в «Індустріальній молочній компанії» простежувалася чітка тенденція до стабільного нарощування виробничих показників. За рахунок зростання продуктивності на 11,2 % та нарощування поголів'я корів на 12,5 % за останні три роки молочна компанія збільшила виробництво молока на 25,1 %, основна частина якого відноситься до гатунку «екстра», завдяки чому реалізується для виробництва дитячого харчування. Це засвідчує високу якість молока, яке виробляється на

фермах ІМК, що в кінцевому рахунку забезпечує достатньо високу прибутковість даного виду бізнесової діяльності. З огляду на викладене можна стверджувати, що в найближчій перспективі може відбутися певна трансформація існуючих агрохолдингів у напрямі як їхнього злиття, так і розукрупнення, що залежатиме, в першу чергу, від тієї аграрної політики, яку здійснюватиме держава. Якщо взяти до уваги можливість запровадження ринку земель сільгосппризначення з 2013 р., то можна очікувати подальшого укрупнення агрохолдингів.

Висновки. Здійснений аналіз досягнутого рівня розвитку молочного скотарства в досліджуваних агрохолдингах засвідчив, що в цілому вони досягли достатньо високої технологічної ефективності, рівень якої в деяких із них значно перевищував середньоукраїнський показник. Безумовно, позитивним є той факт, що керівництво окремих агрохолдингів достатньо послідовно проводить лінію на створення потужних сучасних комплексів по виробництву високоякісного молока, що забезпечує отримання достатньо суттєвих прибутків від реалізації молока. Встановлено, що агрохолдинги мають цілу низку переваг над сільськогосподарськими підприємствами, але в разі подальшого нарощування виробничих потужностей агрохолдингів тими темпами, що склалися за останні три роки, є підстави стверджувати з досить високим рівнем імовірності про можливість монополізації молочної галузі. Тому необхідно на державному рівні здійснювати контроль за вказаними процесами. Одночасно з вирішенням цього завдання, необхідно послідовно реалізувати ще одне — вдосконалювати механізм державного регулювання розвитку сільських територій в напрямі мотивації агрохолдингів до вирішення соціальних проблем у сільській місцевості, де розташовані структурні підрозділи агрохолдингів.

З огляду на викладене, можна зробити висновок, що агрохолдинги виступають досить перспективною формою господарювання в контексті забезпечення високоприбуткового виробництва й реалізації молока. До того ж, розвиваючи молочне скотарство, агрохолдинги створюватимуть умови для підтримки зайнятості сільського населення, а в разі нарощування виробничих потужностей шляхом будівництва сучасних молочних комплексів певною мірою сприятимуть вирішенню соціальних проблем (за рахунок додаткових робочих місць) та екологічних проблем (завдяки дотримання вимог науково обґрунтованих сівозмін (виросування кормових культур) та внесення органічних добрив у ґрунт). У разі виконання вищезазначених умов можна сподіватись на сталий розвиток досліджуваної галузі.

Література

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) [Присяжнюк М. В., Зубець М. В., Саблук П. Т. та ін.]; за ред. М. В. Присяжнюка, М. В. Зубця, П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка, М. М. Федорова. — К. : ННЦ ІАЕ, 2011. — 1008 с.
2. Андрійчук В. Г. Капіталізація сільського господарства : стан та економічне регулювання розвитку : монографія / В. Г. Андрійчук. — Ніжин : ТОВ «ТОВ Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. — 216 с.
3. Гуторов А. О. Агрохолдинги як ефективна форма концентрації сільськогосподарського виробництва / А. О. Гуторов // Економіка АПК. — 2011. — № 3. — С. 102—107.
4. Дем'яненко С. Агрохолдинги в Україні : процес становлення та розвитку / С. Дем'яненко // Економіка України. — 2009. — № 12. — С. 50—61.
5. Єранкін О. О. До питання про закономірності виникнення агрохолдингів в Україні та перспективи їх подальшого розвитку / О. О. Єранкін // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць : спец. вип. Аграрна економічна освіта в розбудові конкурентоспроможного сільського господарства України. — К. : КНЕУ, 2009. — С. 266—279.
6. Садовник О. В. Галузеві напрями діяльності агрохолдингів України : сучасний стан та тенденції розвитку / О. В. Садовник // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць : спец. вип. Аграрна економічна освіта в розбудові конкурентоспроможного сільського господарства України. — К. : КНЕУ, 2009. — С. 512—519.
7. Шиян В. Й. Агрохолдинги в системі чинників сталого розвитку сільського господарства / В. Й. Шиян // Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». — 2010. — № 8. — С. 34—46.

Стаття надійшла до редакції 27.04.2011 р.

УДК 303.7:338.439.5

Д. Г. Лєгеза, канд. екон. наук,
докторант, ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН

МЕТОДИКА ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ НА РІВНІ РЕГІОНУ

У статті розглядається оцінка конкурентоспроможності продукції на рівні регіону. В роботі використано наступні методи дослідження: метод порівняльного аналізу, структурний аналіз, ABC-XYZ метод, BCG, метод конкурентного профілю. Оцінка проводиться за наступними етапами: розрахунок показників конкурентоспроможності продукції; використання методів дослідження; наведення методики розрахунку; формування висновків.

Ключові слова: конкурентоспроможність, оцінка конкурентоспроможності, прибуток на 1 га, конкурентний профіль.